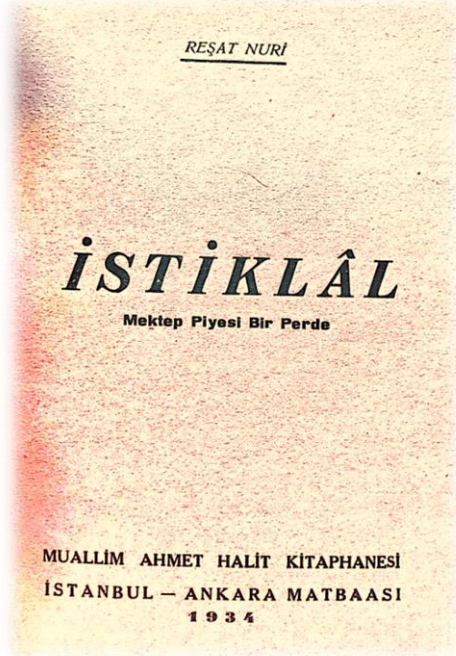

HUMANITIES INSTITUTE
Serhat Tertemiz, MA

İSTİKLÂL (1934)

REŞAT NURİ GÜNTEKİN (1889 – 1956)

Hakkında

Reşat Nuri Güntekin'in *İstiklâl* adlı tiyatro oyunu ilk olarak 1933 yılında Hâkimiyet-i Millîye Matbaası tarafından basıldıktan sonra 1934'te Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi ve son olarak da 1953 yılında Ahmet Halit Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in Atatürk devrimleri ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni siyaset anlayışı güdümünde mekteplerde ve halkevlerinde oynanması için kaleme almış olduğu tiyatro temsilinin ana konusu yabancıların/başkalarının egemenliği altına girilmemesi gerektiğidir. Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde batılı devletlere vermiş olduğu kapitülasyonların ülkeyi içine düşürmüş olduğu utanç verici durum ve bu kapitülasyonlardan kurtulmak gerektiği oyunda okura/seyirciye anlatılmaktadır. Mevcut din-tarım toplumu yapısını yıkıp seküler-laik bir batılı devlet oluşturmaya çalışan yeni Türk devleti sanatı, yaratmak istediği yeni vatandaş tipini eğitmek için bir araç olarak kullanmıştır. Bundan dolayı Reşat Nuri Güntekin'in söz konusu eseri baştan aşağı didaktik unsurlarla çevrilidir. Okuru/seyirciyi eğitmek amacıyla olan yazar güdümlüdür. Oyunda yer alan karakterlerin yansıtılmak ve benimsetilmek istenen duyguları yoğun bir şekilde yaşayıp yansıtılmaları oyunun bir tür melodram olduğunu da göstermektedir. Oyun tek perdeden oluşmaktadır. Oyunu oluşturan vakaların meydana geldiği mekânsa şu şekilde tasvir edilir: *Akdeniz kıyılarında bir kaza merkezinin hapishanesinin müdür odası*. Aynı zamanda Terma adındaki bir ada da karşıt güç olarak karşımıza çıkar. Vaka zamaniysa gece yarısıdır.

Özet

Akdeniz kıyılarındaki bir kazanın merkezindeki hapishanenin müdür odasında heyecanlı ve endişeli bir bekleyiş vardır. Az sonra odadaki Müdür'le İhtiyar Köylü'ye Kaymakam, Müddeiumumi ve Müfettiş de katılır. Odadakilerin arasında geçen diyaloglardan anlaşıldığı üzere İhtiyar Köylü'nün oğlunu öldürmüş olan Adalı Hüseyin idam cezasına çarptırılmış ve cezası infaz edilecektir. Cinayetin bir kadından dolayı işlendiği anlaşılır. Bir süre sonra Ecnebi Zabit'le Tercüman da odadakilere katılır. Tercüman aracılığıyla Ecnebi Zabit kendini tanıtır ve ziyaretinin amacına değinir. Bir süre önce Türk devletinden ayrılmış olan Terma Adası'nın belediye başkanı Resul, Adalı Hüseyin'in kardeşidir. Resul General Galo'yla görüşerek Adalı Hüseyin'in ülkesine iade edilmesini rica etmiştir. General Galo bir

zırlı, iki torpido ve iki görevli göndererek Adalı Hüseyin'in iadesini talep etmektedir. Zira Adalı Hüseyin'in kütüğünün bağlı olduğu ada artık Türk devletine bağlı değildir. Dolayısıyla yabancı yetkililere göre Türklerin onu yargılayıp cezalandırma hakları yoktur. Kapitülasyonlar nedeniyle yabancıların arzularına ve talimatlarına uymaları gerektiğini bilen yetkililer Adalı Hüseyin'i iade etmek üzere odaya çağırırlar. Adalı Hüseyin'e durum anlatılır. İhtiyar Köylü Adalı Hüseyin'i bıçağıyla öldürmek için hazırlık yapar. Ancak Adalı Hüseyin yabancı boyunduruğuna girmeyeceğini, ülkesinin küçük düşürülmesine izin vermeyeceğini ve başka bir yerde özgürce yaşamaktansa vatanında mahpus olup idam edileceğini söyler. Cesareti, sadakati ve vatanseverliğinden etkilendiği Adalı Hüseyin'i affeden İhtiyar Köylü, öldürülen oğlu yerine onu evlat edinmek istediğini ve onun idam edilmesinden vazgeçilmesini istediğini söyler.

Kişiler

<i>Adalı Hüseyin</i>	Oyunun başkarakteri iflah olmaz bir suçludur.
<i>İhtiyar Köylü</i>	Genç maktulün babasıdır.
<i>Kaymakam</i>	Kazanın en yetkili idarecisidir.
<i>Müdür</i>	Hapishanenin baş sorumlusu Afif Efendi'dir.
<i>Müddeiumumi</i>	Savcıdır.
<i>Müfettiş</i>	İdamı teftiş etmeye gelen müfettiştir.
<i>Tercüman</i>	Ecnebi Zabit'in Ermeni tercümanıdır.
<i>Ecnebi Zabit</i>	Yabancı bir ülkenin subayıdır. Kumandan Galo'nun yaveridir. Binbaşısıdır.
<i>Resul</i>	Adalı Hüseyin'in Terma Adası belediye başkanı olan kardeşidir.
<i>Jandarma</i>	Hapishanede görev yapan bir jandarmadır.
<i>Kumandan Galo</i>	Adalı Hüseyin'in Terma'ya iade edilmesini talep eden komutandır.

Detaylı Olay Örgüsü

Kaymakam, Müddeiumumi ve Müfettiş'in Hapishaneye Varması Akdeniz kıyılarındaki bir kaza merkezinin hapishanesindeki müdür odası piyesin sahne dekorunu teşkil etmektedir. Sahnenin sağında ve solunda olmak üzere iki kapı bulunmaktadır. Bir köşedeysen bir yazıhane, telefon ve birkaç sandalye görünmektedir. Vakit geceyi bulmuştur. Hapishane müdürü yazıhanenin başında uyulamaktadır. Diğer köşedeysen bir hasır sandalyenin üstünde aksakallı ihtiyar bir köylü başını ellerinin arasına alıp dalgın dalgın düşünmektedir. Dışarıdan gelen uluma sesleri işitildikten sonra bir arabanın sesi duyulur. Müdürün odasına giren jandarma Kaymakam'la Müddeiumumi'nin geldiğini ve yanlarında bir yabancı olduğunu haber verir. Oturduğu yerden ayağa kalkan Müdür kendine çekidüzen verdikten sonra misafirleri odasında ağırlar. Kapıya doğru koştuktan sonra Müddeiumumi, Kaymakam ve Adliye Müfettişi odaya girerler.

İdam Cezasının İnfazına Hazırlanılması Kaymakam Müdür'ü Müfettiş'e takdim ettikten sonra Müfettiş'i de Müdür'le tanıştırır. Müfettiş gece yarısından sonra kasabaya varmıştır. Müdür Müfettiş'e hoş geldiğini ve onun uykusuz olduğunu tahmin ettiğini söyler. Müfettiş Müdür'ü tasdik eder ve heyecanlı bir gecesinde kasabayı ziyaret ettiğini söyler. Aynı şekilde Kaymakam da Müdür'e uykusuz görüldüğünü söyler. On beş senedir kasabada hapishane müdürü olarak görev yapan Müdür ilk defa bir idam cezasının infazına şahit olacaktır. Tıpkı düşün hazırlığı gibi idam için de hazırlık yapılması gerektiğini ve cami meydanında bir darağacı kurulmakta olduğunu, zaman zaman hazırlıklara nezaret ettiğini söyler. Müddeiumumi Müfettiş'e gülerek Müdür'ün aslında bir şair olduğunu, eski usulde gazeller yazdığını ve böylesi bir vakanın onu hayli müteessir ettiğinin tahmin edilebileceğini söyler. Ancak Müdür bilhassa vazife başında yumuşaklık ve zayıflık göstermediğini fakat yaşanan olayın üzüntü verici olduğunu söyler. Müfettiş Müdür'ü teskin edercesine idamın en ağır ceza olduğunu ve taş yüreklilerin bile müteessir olabileceğini söyler. Ancak umumun selameti ve güvenliği için zaman zaman bu yola başvurmak gerekmektedir. Kaymakam, idam edilecek olan kişinin iflah olmaz bir çapkın olduğunu ve birçok kişinin onun asılmasını arzuladığını söyler. Müdür de Adalı Hüseyin'in sürekli vukuat çıkardığını, onu sürekli uyarıp nasihatler verdiğini ancak onun hiçbir şekilde söz dinlemediğini söyler.

Adalı Hüseyin'in Külhanbeyliği Müdür gibi Kaymakam da Adalı Hüseyin'i defalarca uyarmış ve nasihat vermiştir. Hatta onu bir gün idam edilebileceği konusunda dahi uyarmıştır. Ancak Adalı Hüseyin uyarılara kulak asmamış, uslanmamış ve Müdür'e her duruma karşın bir odanın kendisi için hazır tutulmasını söylemiştir. Müfettiş, almış olduğu duyumlara göre meselenin bir kadınla ilgili olduğunu söyler ve bu duyumun doğru olup olmadığını sorar. Kaymakam Adalı Hüseyin'in yolsuz bir

kadın için memleketin en kahraman ve en temiz delikanlılarından birine kıydığını söyler. Müddeiumumi, asıl ölmesi gereken kişinin Adalı Hüseyin olması gerektiğini söyler. Müfettiş, köşede oturan adamı göstererek onun kim olduğunu sorar.

Maktulün Babası Olan İhtiyar Köylü'nün Acısı ve İntikam Arzusu Hapishane müdürü yaşlı adamın öldürülen biçare delikanlının babası olduğunu söyler. Müdür'ün odasında onun ne aradığını soran Müfettiş'e, onun idamı izlemek istediği ve oğlunu öldüren kişinin nasıl öldüğünü görmek istediğini söylediği söylenir. Müfettiş İhtiyar Köylü'nün yanına gider. Ona odada uyukladığını ve hasta olacağını söyler. İhtiyar Köylü Müfettiş'e aylardır gözüne uyku girmediğini zira öldürülen oğlunun aklından hiç çıkmadığını söyler. Müfettiş İhtiyar Köylü'ye baş sağlığı diler ve ona beklemesine gerek olmadığını söyler. Oğlunun intikamının alınacağını ve katilin az sonra idam edileceğini söyler. İhtiyar Köylü Adalı Hüseyin'i bizzat öldürmek istediğini ancak bunu yapmasına izin verilmediğini söyler. Onun öldüğünü kendi gözleriyle görmek isteyen baba göğsünü yumruklayarak oğlunun güzelliğini ve olumlu karakterini över. Kaymakam İhtiyar Köylü'nün durumuna acır ve ona hak verir. Onun kimsesi olmadığını da ekler. Müfettiş İhtiyar Köylü'nün durumuna üzülür. Saatini kontrol eden Kaymakam idam vaktinin yaklaştığını söyler. Vakit yaklaştıkça asabileşen Müdür sakallarını çekiştirmeye başlar.

Kumandan Galo'nun Yaverinin Hapishaneye Gelmesi Köpek ulmalarıyla birlikte dışarıdan gelen bir araba kornasının sesi duyulur. Kaymakam bu saatte kimin gelmiş olabileceğini merak eder. Müfettiş, arabayla kimin neden geldiğini Müdür'den öğrenmesini ister. Müdür, kimin neden geldiğini öğrenmek için hareketlenirken odaya giren bir jandarma yabancı bir zabitin gelmiş olduğunu haber verir. Yabancı zabıt Kaymakam'la görüşmek istemektedir. İlk önce Kaymakam'ın evine gidilmiş ve onun hapishanede olduğu öğrenilince oraya gidilmiştir. Kapıda üniformalı yabancı subay belirir. Arkasında da orta yaşlı bir Ermeni tercüman bulunmaktadır. Jandarma Tercüman'a Kaymakam'ı gösterir ve onu takdim eder. Kaymakam misafirleri odaya davet eder. Ermeni tercüman binbaşının Kumandan Galo'nun yaveri olduğunu ve onun adına konuşacağını söyler.

Yaverin İdam Mahkûmunun İadesini İstemesi Tercüman, Adalı Hüseyin'in beş yıl önce Türkiye devletinden kopmuş olan Terma Adası'nın kütüğüne bağlı olduğunu, Türk devletinde yaşasa da aslen Terma Adası'ndan olduğunu söyler. Kapitülasyonlar gereğince Adalı Hüseyin'in Türkler tarafından yargılanamayacağını ve suçlunun kendilerine iade edilmesi gerektiğini söyler. Aynı zamanda Adalı Hüseyin'in büyük kardeşi Resul Efendi Terma'nın belediye başkanıdır. Odadakiler hayretle birbirlerine bakarlar. Devlet yetkilileri de bu talebi onaylamışlardır. Kaymakam, devletin yasalarınca idama mahkûm edilmiş birinin yabancılara teslim edilmesinin istenmesini tuhaf bulur ve düşüncesini Tercüman'a ifade eder. Tercüman, suçlunun iade edilmesinin istendiğini söyler. Ancak Kaymakam, yargılaması tamamlanmış ve idamla cezalandırılmış birini kendilerine teslim edemeyeceklerini söyler. Kumandan Galo'nun bunu bilmesi gerektiği hatırlatılır. Ancak Tercüman küstah bir üslupla Galo'nun bu hakkı ve kuvveti kendisinde bulunduğunu, aksi halde bu talepte bulunamayacağını söyler. Galo'nun Vali Paşa'ya bir nota verdiğini ve gece olmamış olsaydı bir zırhlıyla iki torpidonun denizin açıklarında beklediğini görebileceklerini söyler. Adliye Müfettişi yaşanan hadisenin bir rezalet olduğunu odanın içinde dolaşırken kendi kendine söyler. Kaymakam, Vali Paşa'nın notaya nasıl karşılık verdiğini sorar. Tercüman, valinin mabeyinden yetişme bir paşa olduğunu ve bir tezkereyle yanıt verdiğini söyler. Yaver, Vali tarafından verilen tezkere zarfını Kaymakam'a uzatır.

Valinin Emrinin Okunması ve Memurlarla Köylünün Devletin Acizliğine Öfkelenmesi Büyük bir heyecan içinde zarfı alan Kaymakam onu yırtıp açar. Zarfın içindeki kağıtları çıkarıp okumaya başlar. Müfettiş, Müddeiumumi ve Müdür de onun yanına gelip kağıtlarda yazılanları okurlar. Okumaları bitince birbirlerine bakıp fikirlerini söylerler. Devlet yetkilileri devletin acizliğine ve onursuzluğuna çok öfkelenirler. Devletin acizliği karşısında ne yapacaklarını bilemezler. Müfettiş, yapılacak bir şey olmadığını zira yabancı kapitülasyonlarını kabul eden bir devletin her türlü alçaklığı yapabileceğini söyler. İhtiyar Köylü ne olduğunu anlayamadığından Kaymakam'a yaklaşır neler olduğunu sorar. Kaymakam İhtiyar Köylü'ye Adalı Hüseyin'in yabancı tebaası olduğunu ve onun teslim edilmemesi durumunda savaş çıkacağını söyler. İhtiyar Köylü devletin acizliğine öfkelenir ve güçsüzlüğünden dolayı yöneticilere lanet eder. Kendi mahkemelerinde yargılayıp cezalandırdığı bir suçluyu yabancı yetkililere iade etmeyi kabul eden devlete öfke kusar. Oğlunun kanının yerde kalmasına izin vermeyeceğini ve gerekirse ecneblerle mücadele edeceğini söyler. Onurunun ayaklar altına alınmasını kabullenemez.

Adalı Hüseyin'in Yabancı Yetkililere Teslim Edilmesine Karar Verilmesi Kaymakam İhtiyar Köylü'yü susturur ve onun taşkınlığından dolayı Ecnebi Zabit'ten özür diler. Ardından Kaymakam Müdür'e döner ve ne yapılması gerektiğine karar verilir. Adalı Hüseyin'in idam edileceğini bilip bilmediği sorulur. Müdür Adalı Hüseyin'in kendi idamından haberdar olduğunu ve bazı mahkûmların ona laf ettiğini söyler. Adalı Hüseyin onlara karşılık vermiş ve onu zapt etmeye çalışan görevliler bu sırada farklı yerlerinden yaralanmışlardır. Kaymakam Müdür'e Adalı Hüseyin'in getirilmesini söyler. Bu sırada İhtiyar Köylü heybesinden çıkardığı bıçağı şalvarının cebine saklar. Kaymakam İhtiyar Köylü'nün odada bulunmamasını uygun görür. Ancak o sakın kalacağını söyleyince kalmamasına karar verilir.

Adalı Hüseyin'in, Yabancılara Teslim Edilerek Özgürlüğüne Kavuşacağını Öğrenmesi Adalı Hüseyin Müdür'ün odasına getirilir. Getirildiği sırada kendisini itip kakan görevlilere öfkelenir ve onlara kaba bir üslupla gözdağı verir. Ardından yöneticilere dönen Adalı Hüseyin aynı şekilde onlara öfkeli ve kaba bir üslupla çıkarılır. Ancak Kaymakam sözü devralır ve durumu izah eder. Kaymakam Adalı Hüseyin'e idamdan kurtulduğunu ve yabancılara teslim edileceğini söyler. Adalı Hüseyin duyduklarına inanmakta zorlanır. Kaymakam onun ellerinin çözülmesini emreder. Adalı Hüseyin şaşkınlık içindedir. Kabalığından dolayı özür diler ve bu şansını iyi değerlendirip uslu duracağını ve temiz bir hayat yaşayacağını söyler. Kaymakam, Türk devletinin ona idam cezası verdiğini ancak Termalı olduğu için ceza infazını gerçekleştiremeyeceklerini söyler. Adalı Hüseyin tebaası olduğu ülkenin değiştiğini şaşkınlıkla dinler. Tercüman Adalı Hüseyin'e Resul Efendi'nin General Galo'dan ricacı olduğunu ve onu Terma'ya götürmek için geldiklerini söyler. Kendisi artık Terma'yı işgal etmiş olan devletin tebaasındandır.

Adalı Hüseyin'in Yabancılara Teslim Edilerek Özgürleşmeyi Kabul Etmemesi Ancak Tercüman'ı dinleyen Adalı Hüseyin'in suratı kararır. Durumu anladığını ve hiçbir yere gitmediğini söyler. Görgüsüz ve cahil bir külhanbeyi olsa da bağımsızlığa inandığını ve devletin tehdit edilmesine izin vermeyeceğini, Galo'ya boyun eğmeyeceğini söyler. Onursuz bir özgürlük için utanç verici bir şekilde yabancı yetkilere dilenmiş olan kardeşini ayıplar. Aynı şekilde tehditlere ve emirlere boyun eğen yetkilileri de kınar. Yabancıların elinde özgür olmaksızın kendi ülkesinde mahpus olmayı yeğler. Yabancıların getirdiği evrakları yırtıp yakar. Jandarmadan kelepçesini geri takmasını ister. Duygularına daha fazla hâkim olamayan İhtiyar Köylü ayaklanıp Adalı Hüseyin'in yanına gider. Yaptığı konuşmadan dolayı onunla gurur duyduğunu ve onu öldürmekten vazgeçtiğini söyler. Zira yabancı yetkililerle gitmeye kalkışması durumunda onu şalvarına sakladığı bıçakla öldürmeyi planladığını itiraf eder. İstiklâl kelimesinin anlamını kendisinin de bildiğini ve eğer hükümet kabul ederse onu affedip oğlu olarak bağrına basmak istediğini söyler.

Temalar

Vatanseverlik Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınmış olan *İstiklâl* adındaki mektep temsilinde vatanın ve devletin bağımsızlığı için kendi hayatından vazgeçen ve onun onurunu korumak amacıyla hiç çekinmeden idam edilmeyi kabul eden bir suçlunun başından geçen vaka işlenmektedir. Bir kadın meselesi yüzünden genç bir delikanlıyı öldürmüş olan Adalı Hüseyin idam cezasına çarptırılır. Cezanın infazı için hapisanedeki müdür odasında toplanılır. Ancak Adalı Hüseyin'in kütüğünün bağlı olduğu ada artık Türk devletinin sınırları dahilinde değildir. Hukukî kapitülasyonlar gereğince Türk devleti Terma Adası'ndan olan birini yargılayamaz ve cezalandıramaz. Vali de yabancı temsilcilerin isteğini onaylamış ve onun iade edilmesi emrini vermiştir. Adalı Hüseyin müdürün odasına çağırılır ve ona özgürlüğüne kavuşacağı söylenir. Ancak bu özgürlüğü başka bir ülkenin tebaası olarak elde edeceğini öğrendiğinde sevinci kursağında kalır ve öfkelenir. Zira Adalı Hüseyin başka bir ulusun tebaası olarak kavuşacağı özgürlüğü reddeder ve cezasının infazını talep eder. Ne kendisinin ne de ülkesinin yabancıların talimatlarına boyun eğmeyeceğini söyler. Onun inandığı tek şey ülkesinin bağımsızlığıdır. Vatanının, devletin ve kendisinin küçük düşürülmesine izin vermektense idam edilmeyi tercih eder. Oyundaki vaka ve karakterlerin eylemleriyle söylemleri aracılığıyla Osmanlı döneminde yabancılara verilmiş olan kapitülasyonlar eleştirilir ve bu kapitülasyonların devleti içine düşürmüş olduğu utanç verici durum yansıtılır. Her ne kadar devlet bu kapitülasyonları kabul etmişse de Türk halkı kapitülasyonlarla ezilmeyi ve sömürülmeyi kabul etmez.

Baskı Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınıp 1933 yılında ilk kez yayımlanmış olan *İstiklâl* adlı mektep temsilinde Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde kabul ettiği kapitülasyonlarla nasıl ezildiği, sömürüldüğü ve küçük düşürüldüğü işlenmektedir. Terma Adası Türk devletinin sınırlarından koparılmıştır. Terma Adası'nda doğmuş olan Adalı Hüseyin cinayet işlemekten yargılanıp suçlu

bulunur. İdam cezasına çarptırılmış olan Adalı Hüseyin'in cezasının infaz gecesinde yabancı yetkililer gelir. Yabancı yetkililer Türk yetkililere Terma Adası'nda doğmuş birinin Türk mahkemelerince yargılanıp cezalandırılmayacağını belirtip onun iade edilmesini talep ederler. Aynı zamanda emirlerine uyulmaması durumunda sahilde bekleyen bir zirhliliyle iki torpidonun toplarını kıyıya doğrulttuğunu söyleyerek yetkilileri tehdit ederler. Vali yabancıların taleplerini kabul ederek suçlunun onlara teslim edilmesini yetkililere bildirmiştir. Türk yetkililer ve vatandaşlar utanç içindedir. Yabancı devletlere verilmiş olan kişisel, hukukî ve ticari imtiyazlar zaman içinde devleti çok zor duruma sokmuş ve Türkler kendi vatanlarında adeta ikinci sınıf vatandaş haline gelmişlerdir.

Suç Reşat Nuri Güntekin'in *İstiklâl* adındaki mektep temsilinin ana temalarından biri de suçtur. Bir kadın meselesi nedeniyle Adalı Hüseyin İhtiyar Köylü'nün oğluyla kavgaya tutuşmuş ve kavga gencin ölümüyle sonuçlanmıştır. Yaşanmış olan olay üzerine yargılanmış olan Adalı Hüseyin idam cezasına çarptırılmıştır. İflah olmaz bir suçlu olan Adalı Hüseyin defalarca suç işlemiştir. Hem özgürlüğü sırasında hem de mahpusluk döneminde sürekli olarak başkalarıyla didişmiş ve kavga etmiştir. Cezanın infazı için yetkililer hapisane müdürünün odasına toplanırlar. Kaymakam, Müddeiumumi ve Müfettiş cezanın infazına refakat edecek ve rapor hazırlayacaklardır. Ancak idamdan önce hapisaneye gelen yabancı yetkililer Adalı Hüseyin'in artık başka bir ulusun tebaası olduğunu ve onun ülkesine iade edilmesi gerektiğini söylerler. Cinayet suçu işlemiş olmasına rağmen Adalı Hüseyin Türk devletinin mahkemeleri tarafından yargılanamaz. Verilmiş olan kapitülasyonlar gereğince onun ülkesine iade edilmesi gerekmektedir. "Osmanlı'daki yabancıların kendi aralarındaki davaların yargısı konsoloshanelerdeki hâkim ve mahkemelerin yetkisi altındaydı. Osmanlılarla olan davalar ise mahkemelerde ancak yabancıların bağlı bulunduğu konsolosluğun tercümanı huzurunda görülürdü. Eğer tercüman gelmemiş veya davayı bırakıp gitmişse dava olduğu gibi kalırdı. Yabancıları gözetim hakkı konsoloslara ait idi. Tercüman olmadıkça suçüstü durumunda bile kişi, gözetim altına alınamazdı. Mahkûm edilen yabancı, cezasını, Osmanlı hapisanelerinde değil konsolosluklarının hapisanelerinde çekirdi. Her türlü adli tebligatlar konsolosluklarca yapılırdı" (TEMİZ DİNÇ, 1).

Kişi İncelemesi

Adalı Hüseyin (Asosyal/Sorumlu/Duygusal/Mantıklı)

Reşat Nuri Güntekin'in kaleme almış olduğu *İstiklâl* adlı mektep temsilinin otuzlu yaşlarındaki başoyuncusu; sürekli vukuat çıkaran ve iflah olmaz bir suçlu olan Adalı Hüseyin'dir. Adalı Hüseyin, bir kadın meselesinden dolayı kavga ettiği genç delikanlıyı öldürmekten yargılanıp suçlu bulunur ve mevcut kanunlar uyarınca idam cezasına çarptırılır. Kütüğü Terma Adası'nda olan Adalı Hüseyin artık başka bir ulusun tebaasıdır. Terma Adası belediye başkanı olan büyük kardeşi Resul'un girişimleri sayesinde idam cezasından kurtulur. Ancak adanın artık başka bir ülkenin sınırlarına dahil olduğunu öğrenip kendisine yeni devletin tebaası olması teklif edildiğinde öfkelenir. Zira Adalı Hüseyin iflah olmaz bir serseri ve suçlu olduğunu kabullense de özgürlüğünden asla vazgeçmez. Ülkesinin, devletin ve ulusunun onurunun ayakları altında çiğnenmesinden rahatsızlık duyar. Ülkesinin bağımsızlığından asla taviz vermeyeceğini söyleyerek yabancı temsilcilerin teklifini reddeder. General Galo'ya boyun eğmeyi ve başka bir ulusun tebaası olmayı kabul etmez. Kendi ülkesinde mahpus olmayı ya da idam edilmeyi yeğler. Vatansız bir tiplene olarak okurun/seyircinin karşısına çıkar.

Sevilmeyen Sürekli vukuat çıkarmasından ve şiddete aşırı meyilli olmasından dolayı çevresindekiler onu sevmez. Adalı Hüseyin sevilmeyen ve istenmeyen kişidir: "Kaymakam – (...) Meselâ biraz sonra asılacak adam memleketin en uslanmaz bir çapkınıydı... Bütün kasaba halkı ondan yaka silkerdi.." (Güntekin 1934, 4).

Öfkeli Hapisane müdürü Adalı Hüseyin hakkında yetkililere bilgi verirken onun ne kadar öfkeli ve şiddete meyilli biri olduğu üzerinde durur. Çok kolay öfkelenen Adalı Hüseyin devamlı suç işleyip cezaevine atılır. Emniyet memurları da artık onunla uğraşmaktan sıkılmışlardır: "Müdür – (...) Adalı Hüseyin denen bu adam iki günde bir vukuat çıkarır buraya gelirdi..." (Güntekin 1934, 4).

Uslanmaz Defalarca suça karışmış ve cezaevine girmiş olan Adalı Hüseyin büyükleri tarafından birçok kez uyarılmıştır. Fakat o hiçbir uyarıya ya da nasihate kulak asmamış ve kendi bildiğini okumuştur: "Müdür – (...) Sözlerim bir kulağından girer, bir kulağından çıkardı..." (Güntekin 1934, 4-5).

Zalim Bir kadın meselesinden dolayı tartışıp kavgaya tutuştuğu genç delikanlının ölümüne sebep olmuştur. Uğruna kavga ettiği kadının ise kötü yolda olduğu söylenir. Görüldüğü gibi

gerektiğinde insan canı alabilecek kadar şiddette meyillidir: “Kaymakam – (...) Yolsuz bir kadın için memleketin en kahraman, en temiz bir delikanlısına kıydı...” (Güntekin 1934, 5).

Güçlü Fiziksel olarak nasıl bir görünüme sahip olduğu tasvir edilmese de Adalı Hüseyin’in ne kadar güçlü olduğuna değinilir. Onu birkaç jandarma birden zor zapt edebilmektedir: “Müdür – (...) Demin jandarmalar kelepçesini vuruncuya kadar akla kararı seçtiler... Zavallılardan birinin bir dişi kırılmış, birinin diz kapağı berelenmiş, birinin kulağını dişleriyle koparıyormuş...” (Güntekin 1934, 11).

Kaba Sokakta büyüdüğü ve bir külhanbeyi olduğu anlaşılan Adalı Hüseyin’in üslubu oldukça kabadır. Başkalarıyla kendisi arasında geçen diyaloglarda büyüklük taslar. Güç gösterisi yapmayı sever ve başkalarını da şiddete başvurmaya tahrik eder: “Ulan ellerin zincirli diye mi beni itiyorsun? Benim ölümünün gibi sekiz hergelenin hakkından gelir...” (Güntekin 1934, 12).

Dürüst Bütün olumsuz özelliklerinin yanında Adalı Hüseyin dürüstlüğüyle ön plana çıkar. Olumsuz özelliklerinin ve yanlışlarının farkındadır. Bunları dile getirmekten de çekinmez. Yeri geldiğinde başkalarının önünde kendini eleştirecek olgunluğa sahiptir: “Adalı – (...) Ben aşağılık bir serseriyim... Herkesin bildiğini ne saklıyayım... Bin türlü marifetim, pisliğim vardır...” (Güntekin 1934, 14).

Onurlu General Galo’ya boyun eğip başka bir ulusun tebaası olmayı kabul ettiği takdirde özgürlüğüne kavuşacaktır. Ancak Adalı Hüseyin, ülkesinin, ulusunun ve devletinin küçük düşürülüp ezilmesinden idam edilmeyi tercih ettiğini söyler: “Adalı – (...) Ben yalnız bu lûğatin manasını biliyorum... İstiklâl... (derin bir nefretle) General Galo memleketime, milletime zırlıların topraklarını çevirecek... Bizim hükümetimizle, kanunumuzla çocuk oyuncağı gibi oynayacak (elile göğsüne vurarak) Ben bunu kabul edeceğim,” (Güntekin 1934, 14).

İhtiyar Köylü (Sosyal/Sorumlu/Duygusal/Mantıklı)

Reşat Nuri Güntekin’in kaleme almış olduğu tek perdelik bir mektep temsili olan *İstiklâl*’de İhtiyar Köylü, bir kadın meselesi nedeniyle kavgaya tutuşan ve çıkan kavga sırasında hayatını kaybeden genç delikanlının acılı babasıdır. Yetmiş yaşında olan İhtiyar Köylü oğlunu kaybetmiştir ve oğlunu katleden Adalı Hüseyin’in idam cezasının infazını müdürün odasında beklemektedir. Acılı baba oğlunun katilinin ölümüyle cezalandırılmasıyla adaletin tecelli edeceğine ve intikamının alınmış olacağına inanmaktadır. Ancak yabancı yetkililerin müdürü ziyaret edip mevcut durumu bildirmeleriyle Adalı Hüseyin’in idam edilemeyeceğini öğrendiğinde hem üzülmüş hem de öfkelenir. Oğlunun katilinin yabancılara iade edilerek serbest kalması durumunda onu bizzat öldürmeye karar veren baba şalvarının cebine bir bıçak saklar. Ancak Adalı Hüseyin’in vatanseverliğine, cesaretine, sadakatine ve dürüstlüğüne şahitlik eden İhtiyar Köylü oğlunun katilini affeder ve merhum oğlu yerine onu evlat edinmek ister. Düşmanı olarak gördüğü Adalı Hüseyin’in yabancı temsilcilerin teklifini reddettiğine ve onun ülkesinin, devletinin ve ulusunun onurunu çiğnetmediğine şahitlik eden İhtiyar Köylü onu bağışlar.

Düşünceli Oğlunu kaybetmiş olan acılı baba düşünceli bir halde oğlunu katleden kişinin idam edilmesini müdürün odasında bekler: “Bir köşede bir hasır sandalye üstünde ak sakallı bir ihtiyar köylü, başını elleri arasına almış dalgın dalgın düşünüyor...” (Güntekin 1934, 3).

Bahtsız Bir kadın meselesi nedeniyle çıkmış olan kavga sırasında oğlunu talihsiz bir şekilde kaybetmiş olan babanın durumuna onu gören herkes üzülür. Babanın oldukça talihsiz olduğu ifade edilir: “Hapishane müdürü – Öldürülen biçarenin babası...” (Güntekin 1934, 5).

İntikamcı Talihsiz bir şekilde oğlunu kaybetmiş olan baba, onu katleden kişinin idam edilmesiyle adaletin tecelli edeceğine ve oğlunun intikamının alınacağına inanır. Katilin idam edildiğini görmek ve onunla yüzleşmek için saatlerce bekler: “Kaymakam – (...) “izin verin oğlumu öldürenin nasıl öldüğünü gözümle göreyim,, diye yalvardı” (Güntekin 1934, 5).

Öfkeli Oğlunu kaybetmiş olmanın verdiği üzüntünün yanında baba katile çok öfkelidir. Onun acı çekmesini ve ölmesini arzular. Hatta onun idamını bizzat gerçekleştirmeyi talep eder: “Köylü – Onun ipini bana çektirin,, diye yalvardım, razı olmadılar... Bari gözümle göreyim ölüm kolay mı imiş... (göğsüne yumrukla vurup içini çekerek ve ağlayarak) (...)” (Güntekin 1934, 6).

Üzgün Kadın meselesinden dolayı çıkmış bir kavga sırasında oğlunu talihsiz bir şekilde yitirmiş olan baba oldukça üzüngüdür. Kapitülasyonlar gereğince Türk mahkemesinin almış olduğu kararı bozup katilin yabancılara teslim edileceğini üzüntü ve öfkeyle dinler: “- Etmeyin efendiler... Benim gibi dertli bir ihtiyarla eğlenmek günahdır... Sizin gibi efendilere yakışmaz...” (Güntekin 1934, 10).

Sitemkâr Yabancılara tanınmış olan imtiyazlar mucibince oğlunun katilinin ülkesine iade edileceğini öğrenen İhtiyar Köylü, acizliği ve onursuzluğundan dolayı devlete sitem eder. Mahkemelerce suçlu bulunup idamla cezalandırılmış olan birinin iade edilmesini saçma bulur: “İhtiyar – (...) Koca devlet, koca Türk Devleti; mahkemesinin kararını bozdurur mu? Mahkumunu elile düşmana teslim eder mi? Bunu benim ihtiyar kafama sokamazsınız” (Güntekin 1934, 10).

Onurlu Adaletin yerini bulması ve oğlunun intikamının alınması için devleti ve onun yetkililerini karşısına alır. Gerekirse mahkemenin almış olduğu kararı bizzat yerine getireceğini söyler: “- Kabul etmem... Ben adalet isterim... Kanıma kan isterim... Bu milletin namusu var... Siz onu teslim etseniz bile ben parçalarım...” (Güntekin 1934, 10).

Vicdanlı Yabancı yetkililerin teklifini reddedip ülkenin onurunu kurtaran Adalı Hüseyin’e karşı sempati duymaya başlayan İhtiyar Köylü onu affeder ve oğlu olarak onu bağrına basmak ister: “(Biraz durur) Adalı, beni bir evlâttan mahrum ettin... Lâkin yaptığın iş bütün kinimi söndürdü... Gel kabul et... Ölen oğlumun yerine seni bağrım basayım...” (Güntekin 1934, 16).

Tercüman (Açık/Asosyal/Sorumsuz/Mantıklı)

Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınıp 1933 yılında yayımlanmış olan *İstiklâl* adındaki mektep temsilinin vakasında karşıt bir güç olarak Tercüman ile Ecnebi Zabıt konumlandırılmaktadır. Terma Adası’nı sınırlarına katmış olan yabancı devletin temsilcisi olan Tercüman, Türk devleti tarafından yabancılara tanınmış olan kapitülasyonlar mucibince Adalı Hüseyin’in ülkesine iade edilmesini talep etmek amacıyla hapis haneye gelip yetkililerle görüşür. Vali’nin onayıyla suçlunun kendilerine teslim edilmesini isterler. Kendilerine Türk devleti tarafından sağlanmış olan imtiyazları kendi lehlerine kullanarak Türk devletini ezip küçümserler. Hatta denizin açıklarında bekleyen bir zırhlıyla iki torpidonun olduğunu ve bunların gündüz vakitlerinde gözle görülebileceğini söyleyerek yetkilileri tehdit ederler. Tercüman, üstleri tarafından kendisine verilmiş olan görevi yerine getirmek amacıyla orada bulunan bir memur konumundadır. Mensubu olduğu devleti temsil ettiğinden oldukça soğukkanlı, kararlı ve nettir. “Ecnebi Zabıt ve Tercüman, kişisel olarak değil sadece devletlerarası kanun bakımından karşı tarafta yer alırlar” (Peker 2019, 221).

Küstah Cinayet suçu işlediğinden idama çarptırılmış olan Adalı Hüseyin’in Terma Adası’na iade edilmesi gerektiğini söyleyen Tercüman, parantez içinde yazılmış olan ifadeden anlaşılacağı üzere oldukça küstahtır: “Tercüman – (yaverle konuştuğundan sonra küstah bir tavırla) Yaver efendi buyuruyorlar ki Ceneral Galo Hazretleri lâzım gelen hakkı ve... kuvveti kendilerinde bulmasa idiler böyle bir işe teşebbüs etmezlerdi (...)” (Güntekin 1934, 8).

Tehditkâr Kapitülasyonlar mucibince Türk devletinden talepte bulunan yabancı devletin temsilcisi amacına ulaşmak için tehdide başvurmaktan çekinmez: “Tercüman – (...) Türkleri severim... İstemem ki onlara bir zarar gelsin. Onun için müsaade ederseniz hakikati daha açık söyleyeyim” (Güntekin 1934, 8).

Sinsi Sinsice bir plan tezgahlayarak Türk yetkililerle görüşme başlatmış olan yabancı devletin temsilcisi Türk devletinin arkasından iş çevirmektedir: “(...) Gece olmasa idi de şu yokuşun başına çıksa idik bir zırhlı ile iki torpidonun kasabaya toplarını çevirip durduğunu görürdünüz” (Güntekin 1934, 8).

Cüretkâr Yabancı devletin temsilcisi olan Tercüman’ın cüretkâr tehditleri karşısında Adalı Hüseyin dik durur ve onlara aynı kararlılıkta karşılık verir: “Benim memleketimin, devletimin işine yabancılara, dost olsun, düşman olsun, ecnebinin burnunu, parmağını sokmasına tahammül edemem...” (Güntekin 1934, 14).

Anlayışlı İhtiyar Köylü yabancı devletin yetkililerinin talebi karşısında sınırlarına hakim olamaz. Ancak resmî ve bürokratik bir sürecin işlediğinin bilincinde olan Kaymakam müdahil olur ve babanın

hırçınlığından dolayı yetkililerden özür diler. Yetkililer bu durumu anlayışla karşılarlar: “Malûm efendim, malûm... Yaver efendi de anlamıştır... Ziyanı yok...” (Güntekin 1934, 11).

Özgüvenli Tercüman, temsil ettiği ülkenin taleplerini karşı tarafa iletirken oldukça özgüvenli ve kendinden emin bir görüntü verir: “(bir adım ilerler, nutuk söyler gibi tane tane)” (Güntekin 1934, 13).

Kararlı Tercüman, temsil ettiği yabancı ülkenin taleplerinin yerine getirilmesi konusunda ne kadar kararlı olduğunu toplarını kıyıya çevirmiş olan zırhlıyla torpidoları dillendirerek gösterir: “Tercüman – (...) General Galo Hazretleri de lâzım gelen teşebbüsleri yaptı, hattâ bir zırhlı iki torpito buraya senin için gelmiştir... Şimdi seni otomobilimize alıp götüreceğiz...” (Güntekin 1934, 13).

Planlı Temsil ettikleri yabancı devletin taleplerinin yerine getirilmesi için bir plan yaparlar ve planı hiç tereddüt etmeden iyi bir şekilde uygularlar. Terma Belediye Başkanı Resul’un isteği üzerine General Galo, Adalı Hüseyin’in Terma Adası’na iade edilmesi için kararlı ve sert bir plan yapmıştır. Tercüman da bu planı kusursuz bir şekilde uygulayan kişilerdendir: “Dört beş saat sonra Termada ailenin içinde olacaksın... Yaver efendiye teşekkür et derdim... Fakat sanırım onun lisanını daha bilmezsin... Bundan sonra öğreneceksin. Şimdi ona yalnız “Yaşasın General Galo,, de, elini sık...” (Güntekin 1934, 13-14).

Kaynakça

Demir, Bilal. *Tiyatro Yazarı Olarak Reşat Nuri Güntekin*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Güntekin, Reşat Nuri. *İstiklâl*. İstanbul-Ankara: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934.

Peker, Hacire. *Reşat Nuri Güntekin’in Tiyatro Oyunları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019.

TEMİZ DİNÇ, Dilek. «Kapitülasyonlar.» Atatürk Ansiklopedisi. tarih yok.
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kapitulasyonlar/> (erişildi: Ekim 2024, 16).